

conflicte interne și frustrare, care condiționează insuficiența pregătirii psihologice pentru școală.

Bibliografie

1. Cucer, A., Psihocorecția tulburărilor de limbaj prin acțiuni de terapie complexă; teză de doctor în psihologie, Chișinău, 1999.
2. Morărescu, M., Structurarea semantică a limbajului la copiii cu diverse niveluri de evaluare verbală, Chișinău, 1999.
3. Nosatii, A., Modele psihopedagogice de intervenție în procesul pregătirii pentru școală a copiilor cu tulburări de limbaj. Autoref. tezei de dr. în psihologie, Chișinău, 2010.
4. Sion, G., Psihologia vârștelor, Editura Fundației România de Măine, București, 2007.
5. Slama-Cazacu, T. (red.), Cercetări asupra comunicării, Ed. Academiei RSR, București, 1973.
6. Sprinceană, L., Formarea structurii gramaticale la elevii cu deficiențe verbale (nedezvoltarea globală de vorbire de gr. III), Chișinău.
7. Șchiopu, U., Verza, E., Psihologia vârștelor. Ciclurile vieții. Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1997.
8. Косякова, О.О., Логопсихология, Ростов н/Д, 2007 .
9. Филичева, Т. Б., Чиркина, Г. В., Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста: практ. пособие /. 4-е изд. Айрис-пресс, Москва, 2007.

CONTRIBUȚIA SOCIETĂȚII CIVILE ÎN GHIDAREA ÎN CARIERĂ ȘI ANGAJARE ÎN MUNCĂ A STUDENȚILOR CU DIZABILITĂȚI

Elena STEMPOVSCHI, dr., lector universitar

Summary

The study is based on the objectives of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, through which the Republic of Moldova has assumed the responsibility to ensure and promote the full exercise of fundamental human rights for all persons with disabilities without any discrimination due to disability. The study

highlighted a number of practical recommendations that are useful for over coming/diminishing the socio-professional inclusion barriers for young people with disabilities

În Codul Educației, dar și în alte acte normative și legislative din Republica Moldova se conțin mai multe referințe la oportunitățile oferite de către sistemul de învățământ superior a tinerilor cu dizabilități, cum ar fi, de exemplu, înmatricularea acestora în afara concursului general de admitere, bineînțeles dacă candidații la studii au trecut cu succes testele prevăzute pentru fiecare specialitate în parte, iar certificatele medicale confirmă capacitatea persoanelor respective de a studia la facultățile pentru care optează. De asemenea, pentru studenții cu dizabilități sunt prevăzute burse de stat. Aceste avantaje, stabilite prin lege, sunt o necesitate a perioadei de tranziție la învățământul incluziv, dictată de existența unor lacune discriminatorii la nivel de ghidare în carieră, orientare profesională sau acces liber la studii liceale, dar și de situația materială precară în care se află, de regulă, familiile tinerilor cu dizabilități. În țările avansate, în domeniul învățământului incluziv autoritățile legiuitoare supreme au mers mai departe, consfințind prin lege dreptul studentului cu dizabilitate de a-și însuși, la nivel universitar, anumite tipuri, categorii de profesii și specialități. Astfel, orice instituție care pregătește cadre în domeniile respective este obligată să admită la studii și tineri cu dizabilități, pentru care garantează însuși statul. Unicul efort ce urmează să-l facă tânărul este să prezinte actul medical, prin care se confirmă că specialitatea respectivă nu îi este contraindicată prin prisma deficiențelor sale. Activitățile organizate în cadrul sistemului de ghidare în profesie, de regulă în ultimele clase de liceu, vor aborda, în mod obligatoriu, și oportunitățile de angajare în câmpul muncii după absolvirea facultății respective, eventualele condiții de muncă, cărora tânărul specialist va trebui să le facă față[1, pp. 143-149].

Obligând prin lege instituțiile de învățământ superior să creeze condiții speciale de studii pentru tinerii cu dizabilități, statul nu ar trebui să le interzică acestora să intre la studii și în instituțiile unde, deocamdată, nu sunt create asemenea condiții, dacă, bineînțeles, aceștia își asumă toate riscurile și eforturile de rigoare. Situații de acest gen se întâlneau frecvent în instituțiile de învățământ superior din URSS, în care persoanele cu dizabilități studiau în condiții obișnuite, adaptându-se la acestea și urmând programul general de studii, fiind, firește, susținute din pură solidaritate și omenie, atât de către colegi, cât și de către profesori. Cu regret, în prezent ajutorul din partea specialistului de sprijin este, de cele mai multe ori, remunerat de către student din propriile surse [1, pp. 156-160].

Riscuri mari există și în domeniul angajării în câmpul muncii. întreprinderile specializate pentru persoanele cu un anumit tip de dizabilitate (orbi, surdomuți, afecțiuni locomotorii etc.), care funcționau în perioada sovietică, fiind subvenționate de stat, au fost lichidate încă în anii 90 ai secolului trecut, iar în alte unități de producere și instituții nu sunt create condiții de muncă protejată, cărora ar putea să le facă față persoanele cu dizabilități. În această situație, există riscul neîncadrării în muncă a absolvenților de facultăți. Statisticile din Republica Moldova denotă că o persoană cu dizabilități își găsește mai lesne un loc de muncă dacă are studii medii de specialitate sau superioare, însă nu sunt date veridice și relevate referitoare la numărul total de angajați cu dizabilități, în plus, această categorie de angajați, de regulă, este cea mai nedreptățită de către angajatori, care nu se sinchisesc să le folosească munca „la negru”, fără evidență oficială și cu salarii mai mici decât ale altor categorii de lucrători. Potrivit unor date neoficiale, în Republica Moldova sunt angajați în câmpul muncii circa 20 la sută din numărul total de invalizi. Însă, potrivit standardelor internaționale, situația în domeniul respectiv este considerată drept favorabilă, dacă circa 40 la sută dintre persoanele cu dizabilități sunt încadrate în muncă. Pentru redresarea situației se impune exemplul

statului însuși, care ar trebui să le ceară instituțiilor sale respectarea unei cote de angajare a specialiștilor cu dizabilități. În alte țări asemenea practici există nu doar pe hârtie, ci și în realitate: întreprinderile cu un număr de angajați mai mare de 30 sunt obligate să rezerve locuri de muncă pentru persoanele cu dizabilități, în caz contrar, fiind somate de stat să achite sume de bani sub formă de contribuții la fondul special de subvenționare a unităților economice care au răspuns recomandărilor legislative. În contextul motivării angajatorilor se înscrie și practicarea așa numitei comenzi de stat, de altfel foarte populară în URSS, care presupunea stimularea economică a unităților de producere cu un anumit număr de angajați cu dizabilități [2, pp. 134-136].

Cu regret, ultimele acte normative adoptate în problema studiilor și ocupării persoanelor cu deficiențe, practic, obligă instituțiile de învățământ să preia funcțiile statului, asumându-și sarcina de a-i încadra în câmpul muncii pe absolvenții cu dizabilități. Deși eforturile dau rezultate încurajatoare, în unele cazuri universitățile reușind să plaseze în câmpul muncii până la 75 la sută din absolvenții cu dizabilități, oricum, în medie pe țară, numărul acestora este cu mult mai mic decât al studenților fără dizabilități.

Un potențial, încă nevalorificat în totalitate, de angajare a absolvenților cu dizabilități îl comportă stagiile studentești. Dacă la organizarea acestora se iau în cont toți factorii favorabili, atunci locul de desfășurare a stagiului poate deveni, în perspectivă, un loc de muncă permanent pentru tânărul specialist cu dizabilități.

Locul de desfășurare a stagiului este determinat de către universitate în comun cu instituția medicală, abilitată cu monitorizarea și expertizarea studenților cu dizabilități, aceasta elaborând un aviz-recomandare, de care se conduc specialiștii universitari, atunci când aleg locurile de stagiere. La baza deciziei finale se află rezultatele atestării prin prisma particularităților nozologice ale studenților, în cadrul acesteia fiind luați în cont mai mulți factori ce țin de volumul de cunoștințe acumulat, de pregătirea

studentului pentru activitatea practică, de bilanțul evaluărilor intermediare etc. [2, pp. 138-142].

Forma atestărilor curente și finale ale studenților cu dizabilități se stabilește în funcție de particularitățile lor psihofizice (oral, în scris pe suport de hârtie, în scris pe suport electronic, sub formă de test etc.).

Pregătirea teoretico-practică pentru angajarea în câmpul muncii este însoțită de o serie de măsuri menite să le vină în ajutor studenților cu dizabilități atât în efortul de integrare, cât și în păstrarea locului de muncă. În implementarea acestor măsuri sunt implicați și specialiștii de la centrele raionale/municipale și naționale de ocupare a forței de muncă, de la ONG-urile de profil, de la organizațiile non-profit, de la patronatele angajatorilor etc.

Pe durata anilor de studii, universitățile organizează întâlniri, dezbateri, evenimente de genul „Ziua ușilor deschise”, atât în incinta facultăților, cât și la întreprinderi, instituții, potențiali angajatori. În cadrul trainingurilor, seminarelor studenții din ultimul an au posibilitate să obțină consultații individuale, să discute personal cu angajatorii în chestiunile ce țin de condițiile de muncă, să obțină răspunsuri și explicații în problemele neclare. Sunt eficiente și târgurile locurilor de muncă, la care sunt invitați să participe studenții aflați în prag de absolvire a facultății.

În acest context este de menționat faptul că, pe durata studiilor, încrederea studenților cu dizabilități în posibilitatea edificării unei cariere profesionale de succes se reduce treptat, dar sigur, spre finele studiilor. Când viitorul absolvent începe să-și caute insistent un loc de muncă, neîncrederea în succes atinge cote maxime. Este momentul când trebuie să intervină structurile statului, abilitate cu angajarea în câmpul muncii, care să le dea o mână de ajutor. Lacunele de comunicare și informare generează necunoașterea de către studenții cu dizabilități a propriilor oportunități de angajare. Simplele anchetări denotă situația paradoxală, când doar 20-25 la sută dintre acești studenți cunosc

unde să se adreseze pentru a primi un ajutor calificat în efortul lor de angajare în câmpul muncii, restul contând doar pe forțele proprii și pe cele ale familiei/prietenilor.

Cu regret, nici structurile statului, obligate de statutul lor să se ocupe de problemele persoanelor cu dizabilități, nu și-au elaborat o politică echilibrată, concentrată și coordonată în problema angajării în câmpul muncii a acestei categorii de beneficiari. Este vorba, în primul rând, de structurile ce au în vizor sănătatea, educația și activitatea profesională a populației (ministere, agenții, departamente, birouri, etc.). Persoanele cu dizabilități se află sub tutela statului pe durata întregii vieți. De aceea anume statului îi revine rolul principal în crearea condițiilor pentru existența lor decentă, care să le permită nu doar autonomia economică, dar și descoperirea, dezvoltarea și valorificarea deplină a potențialului, inclusiv al celui profesional. Odată ce a investit în studiile persoanei cu dizabilități, statul trebuie să aibă grijă ca aceste investiții să se fructifice, având finalitatea scontată, adică angajarea în câmpul muncii. Este important ca atât funcționarii de stat, cât și reprezentanții angajatorilor, simpli membri ai societății să conștientizeze că avem de-a face cu un beneficiu reciproc atunci când persoanele cu dizabilități își găsesc locul pe piața muncii. În acest context, este bine să apelăm, din nou, la practicile de până la 1990, când unele întreprinderi și instituții angajau în mod prioritar persoanele cu anumite tipuri de dizabilități, deoarece acestea se dovedeau a fi mai eficiente decât altele. De exemplu, fabricile și uzinele cu cicluri monotone de producere (de exemplu, lucrul la conveier), birourile de proiectări tehnice angajau cu plăcere specialiști cu surditate și asta grație capacității lor sporite de concentrare [3, pp. 59-75].

Cu regret, în prezent, se pare că nicio structură a statului sau privată, atunci când își elaborează politicile de dezvoltare, nu ia în cont potențialul persoanelor cu dizabilități, de multe ori unic în felul său. Cu totul alta este situația pe piața muncii din alte țări, unde forța de muncă a persoanelor respective este solicitată și valorificată

plena, mai ales în cazurile când acestea sunt deținătoare ale diplomelor de studii superioare. Este sugestivă în acest sens experiența mișcării „Abilimpix” (abreviată denumirii „Olimpiada abilităților”), apărută în Japonia anilor 70 ai secolului trecut, care, de circa patru decenii, demonstrează lumii întregi enormul potențial profesional și creator al persoanelor cu diverse tipuri de dizabilități, capabile să facă față celor mai complexe sarcini la locul de muncă, să însușească la cel mai înalt nivel specialități moderne, cu grad sporit de complexitate, solicitante și, totodată, aducătoare de o plus-valoare economică și financiară considerabilă.

Mișcarea „Abilimpix” s-a extins și în alte țări, preocupate de valorificarea potențialului profesional al persoanelor cu dizabilități, fiind un exemplu demn de urmat de realizare a unei politici active în sprijinul acestora. Grație idealurilor promovate de această mișcare, în Japonia s-a ajuns la conștientizarea faptului că angajarea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii nu este utilă doar acestora, făcându-le viața mai bună, ci și țării în ansamblu, deoarece în condițiile reducerii drastice a brațelor de muncă (cu acest fenomen se confruntă și Republica Moldova, din cauza cotelor înalte ale migrației economice), majorării considerabile a cheltuielilor statului în legătură cu numărul în continuă creștere a beneficiarilor de subvenții sociale, ar fi un lux inadmisibil să neglijăm, în continuare, nu numai dorința, dar și capacitatea de a munci a acestor oameni.

Un prim pas spre schimbarea în bine a situației s-a făcut atunci când, la nivel de politici ale statului, a fost adoptată decizia cu privire la implementarea învățământului profesional universitar de tip incluziv, care prevede accesul absolvenților de licee la studii universitare. În acest context, când în perioada imediat următoare în țară va apărea un număr considerabil de tineri cu deficiențe, deținători de diplome universitare, experiența internațională, în special cea promovată de „Abilimpix”, ar putea fi de un real folos.

În ce constă, la modul practic, activitatea mișcării „Abilimpix”? Beneficiind de un suport important la nivel de stat și

de societate, liderii acesteia organizează olimpiade ale forței de muncă la care sunt autorizate să participe doar persoanele cu dizabilități deținătoare ale diplomelor profesionale. Aceste competiții, care au mult în comun cu renumitele concursuri ale măiestriei profesionale, foarte populare în perioada sovietică, își extind cu fiecare an aria de implicare, astfel încât în prezent la ele au posibilitate să participe reprezentanți a circa 50 de profesii, unicul criteriu de înscriere în competiție fiind certificatul de dizabilitate. Nu este vorba doar despre un spectacol captivant cu priză la publicul larg. Mai presus de toate, este o oportunitate pentru participanți de a-și găsi un loc de muncă bine plătit, iar pentru angajatori – de a se alege cu niște lucrători calificați și dornici de a-și aplica în practică tot ce au învățat în colegii sau universități. Astfel, „Olimpiada abilităților” s-a transformat într-un târg al locurilor de muncă util, în egală măsură, pentru persoanele cu dizabilități care aspiră la un loc de muncă decent și, bineînțeles, pentru angajatorii dornici să coopteze în colectivele lor specialiști de forță.

Ca urmare a concursurilor profesionale sub egida „Abilimpix”, în țările participante se completează cu nume noi baza de date a specialiștilor din categoria persoanelor cu dizabilități, care, ulterior, este pusă la dispoziția structurilor naționale de ocupare a forței de muncă, responsabile de selectarea candidaților pentru locurile vacante. Datele acumulate în cadrul competiției servesc drept imbold pentru organizarea practicilor de producere și a stagiilor ca o condiție de preangajare a candidaților la locurile de muncă anunțate în concurs. În competiție se includ nu numai deținătorii de diplome, dar și studenții cu dizabilități, aceștia având posibilitate să încheie cu angajatorul un contract amânat până la finalizarea studiilor [4, pp. 169-181].

Experiența internațională în domeniul angajării în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități propune diverse forme de ocupare, inclusiv munca la domiciliu. Foarte răspândită în perioada sovietică, această formă de angajare, cu regret, în prezent se pare că a

fost dată uitării, deși oportunitățile oferite în acest sens de calculatorul conectat la internet sunt incomparabile cu cele de altădată. Specialistul cu dizabilități ar putea lucra de acasă, executând cele mai complexe operațiuni prevăzute de funcția sa, fără a fi nevoit să se deplaseze zilnic spre locul de muncă.

Sondajele aduc în prim-plan necesitatea consolidării eforturilor statului, angajatorilor și societății în vederea asigurării unui grad mai înalt de valorificare, prin muncă, a potențialului profesional achiziționat de către tinerii cu dizabilități în procesul studiilor universitare. În caz contrar, investițiile statului riscă să devină bani aruncați pe vânt, iar eforturile cadrelor didactice din instituțiile de învățământ de tip incluziv – o simplă pierdere de timp și expertiză.

Bibliografie

1. Bodorin, C., Ciubotaru, N., Managementul mediului de învățare preuniversitar și universitar al copiilor cu dizabilități senzoriale. în: Incluziunea educațională și socială a tinerilor cu dizabilități în învățământul superior, Ed. Pontos, Chișinău, 2016, pp. 143-160.
2. Racu, A., Maximciuc, V., Factori de mediu în asigurarea accesului tinerilor cu dizabilități la studii universitare. în: Incluziunea educațională și socială a tinerilor c dizabilități în învățământul superior, Ed. Pontos, Chișinău, 2016, pp. 134-142.
3. Thornes, St., Wolsh, M., Stephens, P., Social policy and welfare, London, 2003.
4. Курбангалеева, Е.М., Веретенников, Д.Н, Доступность высшего профессионального образования инвалидом и лицам с ограниченными возможностями здоровья//Психология наука и оброзования, Москва, 2017, Т.22 №1, стр. 169-181